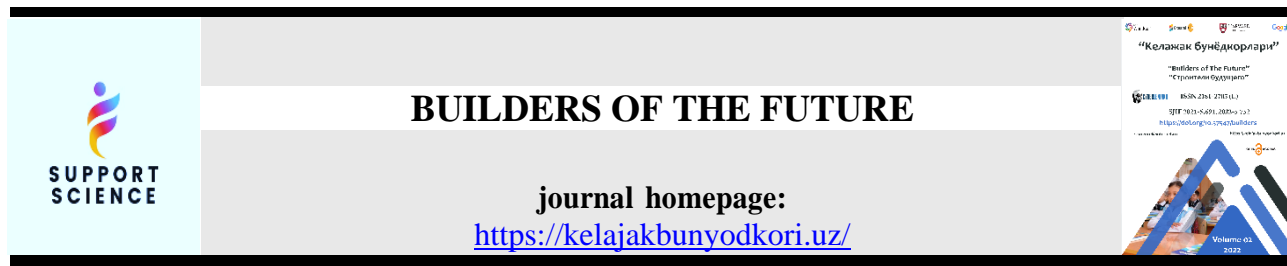

Builders of The Future**LEGAL REGULATION AND ISSUES OF PROSECUTORIAL SUPERVISION OVER THE IMPLEMENTATION OF LEGISLATION ON AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Nuriddin Urunbaev

Master's student

Academy of the Law Enforcement Agencies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: agriculture, prosecutor's supervision, subject, object, legal regulation, organizational and legal bases, regulatory legal acts.

Abstract: This article discusses the issues of the object, subject and legal regulation of prosecutorial supervision of the implementation of legislation in the field of agriculture.

Received: 28.02.25

Accepted: 02.03.25

Published: 04.03.25

ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИГА ОИД ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ ИЖРОСИ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИНИШИ ВА МУАММОЛАРИ

Нуриддин Урунбаев

Магистратура талабаси

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси магистратураси

Тошкент, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: фермер хўжалиги, прокурор назорати, предмет, объект, тартибга солиниши масалалари, ташкилий - ҳуқуқий асослари, қонун ҳужжатлари.

Аннотация: ушбу мақолада фермер хўжалигига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг объекти, предмети ва ҳуқуқий тартибга солиниши масалалари ёритилган.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ОТНОШЕНИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Нуриддин Урунбаев

Магистрант

Академии правоохранительных органов

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: сельское хозяйство, прокурорский надзор, предмет, объект, правовое регулирование, организационно-правовые основы, нормативно-правовые акты.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы объекта, предмета и правового регулирования прокурорского надзора за исполнением законодательства в области сельского хозяйства.

Фермер хўжалигига оид конунчилик ижроси устидан прокурор назоратини ўрнатишда ушбу соҳани тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатлар муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасида фермерлик ҳаракатига 2004 йилдан оммавий равишда бошланганлиги боис асосий ҳуқуқий ҳужжатлар ушбу йилдан кейин қабул қилина бошлади.

Мустақиллик йилларида республикада фермер хўжаликлари оид 137 та (*шундан 3 та Қонун, 105 та қарор, 7 та Фармон, 1 та Фармойиш, 4 та тартиб, 1 та қоида, 12 та буйруқ*) норматив ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган.

Фермер хўжалигига оид конунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг ҳуқуқий асосларига тўхталадиган бўлсак, аввало бу борада Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августдаги “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни муҳим ўрин тутди. Мазкур Қонуннинг 4-моддасига кўра, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган қонунлар ижроси устидан назорат қилиш прокуратура органлари фаолиятининг асосий йўналишларидан ҳисобланади. Шунингдек, ушбу Қонуннинг 24-моддасига мувофиқ, “фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига риоя қилиниши устидан назорат предмети вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхона ва муассасалар, ташкилотлар ҳамда вазирликлар, давлат кўмиталари ва идораларининг ҳарбий қисмлари, ҳарбий тузилмалари, ҳокимлар ва бошқа мансабдор шахслар томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига риоя этишидир”.

Шундай қилиб, фермер хўжалигига оид конунчилик ижроси устидан **прокурор назоратининг ҳуқуқий асоси** прокурор назоратининг амалга оширилишини таъминлайдиган, унинг фаолиятини ташкил этиш ва фаолиятининг тартибларини белгиловчи, қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан назорат субъектларининг ваколатларини тартибга солувчи ҳамда фуқароларнинг соғлиқни сақлашга бўлган ҳуқуқлари ва уни амалга ошириш учун зарур шарт-шароитлар, жумладан, фуқароларнинг соғлиқни сақлашга бўлган ҳуқуқларига риоя қилиш механизми ва кафолатларини, прокурор назорати объектларининг ваколатлари ва жавобгарлигини белгиловчи ҳуқуқий ҳужжатлар мажмуи ҳисобланади.

Қонунлар ижроси устидан прокурор назоратини ҳуқуқий асосларини белгилашда олимлар икки йўналишга бўлинган.

Биринчи гуруҳ олимлар қонунлар ижроси устидан прокурор назоратини ҳуқуқий тартибга солиш асоси фақатгина Конституция ва “Прокуратура тўғрисида”ги Қонун деб

ҳисоблашса, иккинчи гуруҳ олимлар норматив ҳуқуқий тусдаги қонуности ҳужжатлари, Бош прокурор буйруқларини ҳам прокурор назоратини тартибга солувчи ҳуқуқий асос сифатида белгилайди.

Назаримизда биринчи гуруҳ олимлари фикри билан келишиб бўлмайди, чунки фермер хўжаликларига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг ҳуқуқий асослари норматив - ҳуқуқий тусдаги бошқа ҳужжатларда ҳам ўз аксини топган десак муболаға бўлмайди.

Ўзбекистон Республикасида фермер хўжалигига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг ҳуқуқий асосларини назарий жиҳатдан икки туркумга, яъни умумий ва махсус қонун ҳужжатларига бўлиб ўрганиш мумкин.

Фермер хўжалигига оид қонунчилик ижросини тартибга солувчи умумий қонун ҳужжатлари туркумига Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси, Ер кодекси, Солик кодекси, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қишлоқ хўжалигида эркин бозор муносабатларини янада ривожлантиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони (2023), “Ёшларга ер ажратиш орқали уларнинг даромадларини ошириш ва бандлигини таъминлаш, шунингдек, янги ер майдонларини ўзлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори (2024), “Ғалла етиштириш ва сотишда эркин рақобатни таъминлайдиган бозор тамойилларини жорий этиш тўғрисида”ги Қарори (2021) кабиларни киритиш мумкин.

Фермер хўжалигига оид қонун ҳужжатлари ижросини тартибга солувчи махсус қонун ҳужжатларига эса “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги Қонун (2004), “Ғалла етиштирувчи фермер хўжаликларининг молиявий барқарорлигини таъминлаш тўғрисида”ги Қонун (2019), “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини янада ривожлантириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори (2017), “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори (2018), Вазирлар Маҳкамасининг “Фермер хўжаликларини юритиш учун берилган ер участкалари майдонларини мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2015), “Фермер хўжаликларининг ер участкаларидан янада самарали фойдаланиш ва қўшимча даромад олишни ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори (2018) кабиларни санаш мумкин.

Юридик адабиётларда “фермер хўжалигига оид қонун ҳужжатларини ижро қилиш устидан прокурор назоратининг ҳуқуқий асосларини уни тартибга солиш **предметиға қараб**, қуйидаги гуруҳга ажратиш таклиф қилинади:

1) Фермер хўжалигига оид қонунчилик ижроси устидан назорат қилувчи субъектларининг фаолиятини, ваколатларини ташкил этувчи ва тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатлар мажмуи.

Мазкур ҳуқуқий ҳужжатларга бевосита прокуратура органларининг фаолиятини, ваколатларини ташкил этувчи ва тартибга солувчи Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунини киритиш мумкин.

2) Фермерларнинг ҳуқуқларига риоя қилиш механизми ва кафолатларини, прокурор назорати объектларининг ваколатлари ва жавобгарлигини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мажмуи”.

Ушбу гуруҳга мансуб меъёрий ҳужжатлар прокуратура фаолиятини бевосита тартибга солмайди, лекин уни амалга ошириш учун асосий аҳамиятга эга бўлган қоидаларни ўз ичига олади. Булар, биринчи навбатда, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларга оид нормалари, инсон ва фуқаронинг ҳуқуқларга риоя қилмаганлик учун жавобгарликни белгиловчи (жиноят-ҳуқуқий, маъмурий-ҳуқуқий ва бошқалар) қонун ҳужжатлари нормалари ва бошқалар.

Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар прокурор назоратини амалга ошириш учун зарур шарт-шароитларни яратади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 8 августдаги “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонуни 6-моддаси талабларидан келиб чиқиб, прокурор назоратининг ҳуқуқий асосларини қуйидаги турларга ажратиш мумкин: Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси; Ўзбекистон Республикасининг қонунлари; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари; Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва қарорлари; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари; Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурорининг буйруқлари ҳамда қарорлари.

Прокурор назоратининг ҳуқуқий асослари ўзига хос хусусият касб этиши муносабати билан унинг турларига вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг буйруқлари ҳамда қарорлари ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарорларини киритиш мақсадга мувофиқ бўлмайди. Зеро, Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг “Прокуратура органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари” деб номланган 3-моддасига кўра, прокуратура органларини ташкил этиш ва уларнинг фаолият юритиш тартиби, шунингдек уларнинг ваколатлари Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланади.

Фермер хўжалигига оид қонун ҳужжатлари ижроси устидан прокурор назоратининг ҳуқуқий асоси сифатида Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 7 ноябрдаги

“Қишлоқ хўжалиги соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат самарадорлигини янада ошириш тўғрисида”ги 160-сонли буйруғини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, унда фермер, деҳқон, чорва хўжаликларининг, шунингдек, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ва қайта ишлаш соҳасидаги хўжалик юритувчи субъектларнинг тадбиркорлик фаолиятини ҳар томонлама ҳуқуқий кўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга оид масалалар ёритилган. Масалан, буйруқда фермер, деҳқон, чорва хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият юритувчи тадбиркорлик субъектларининг бузилган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини амалда тикланиши таъминланганлиги, ер участкаларини фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага бериш бўйича танлов ўтказиш қоидаларига риоя этилганлиги мазкур соҳадаги фаолиятни баҳолашнинг асосий мезонлари этиб белгиланган.

Бироқ, сўнгги йилларда фермер хўжаликларига оид қонунчилик такомиллаштирилиши муносабати билан мазкур буйруққа айрим ўзгаришларни киритиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Мисол учун, буйруқнинг 3.2-бандида ҳокимларнинг ер ажратиш ва ерларни олиб қўйиш ҳақидаги қарорлари вилоят ҳокимликлари ва Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг тегишли комиссияларида ҳисобга қўйилганлиги, ер ижара шартномаси тузилиши ва бекор қилинишининг қонунийлиги, қишлоқ хўжалиги ер майдонларини муомаладан чиқариш ҳақидаги ҳокимларнинг қарор ва фармойишлари мунтазам равишда ўрганиб бориш белгиланган.

Ваҳоланки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 8 июндаги “Ер муносабатларида тенглик ва шаффофликни таъминлаш, ерга бўлган ҳуқуқларни ишончли ҳимоя қилиш ва уларни бозор активига айлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6243-сон Фармони 4-бандида маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ер муносабатлари юзасидан қарор, фармойиш ёки бошқа турдаги ҳужжат қабул қилиш ҳуқуқи 2021 йил 1 августдан бекор қилиниб, 2-бандига асосан қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар барча турдаги қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари иштирок эта оладиган электрон онлайн аукцион яқунларига кўра, фақат ижара ҳуқуқи асосида ажратилиши белгиланган.

Ёки, Ер кодексининг 34-моддасидан Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг ер участкалари бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш комиссиялари чиқариб юборилиб, тугатилган.

Шу боис, келгусида Буйруқнинг 3.2-бандини қуйидаги мазмунда ўзгариш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

“Деҳқон, фермер хўжаликларига ер ажратиш борасида электрон онлайн аукционларнинг ўтказилиши қонунийлиги, ҳокимларнинг ер ижара шартномаси тузилиши ва бекор

қилинишининг қонунийлиги, қишлоқ хўжалиги ер майдонларини муомаладан чиқариш ҳақидаги ҳокимларнинг қарор ва фармойишлари қонунийлиги мунтазам равишда ўрганиб борилсин”.

Прокурор назоратининг ҳуқуқий асослари ҳақида гапирар эканми, прокурор назоратининг ушбу асослари қаторига Ўзбекистон Республика-сининг халқаро шартномаларини киритиш мумкинми, деган ҳақли савол туғилади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15-моддасига мувофиқ агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг қонунда назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси қоидалари қўлланилади.

Шунингдек, 2001 йил 29 августдаги “Прокуратура тўғрисида”ги қонуннинг 3-моддаси мазмунидан кўринадики, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғридан-тўғри прокуратура органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари сифатида кўрсатилмаган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонуни

6-моддасида ҳам Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг турлари сифатида назарда тутилмаган.

Бироқ ўрганилган айрим хорижий давлатларнинг прокуратура тўғрисидаги қонунчилигида ўша давлатнинг халқаро шартномалари прокуратура фаолиятининг ҳуқуқий асослари таркибига киритилган. Масалан, Россия Федерациясининг “Прокуратура тўғрисида”ги Федерал Қонуни 3-моддаси иккинчи қисмига кўра, Россия Федерацияси прокуратурасининг фаолияти ҳам Россия Федерациясининг халқаро шартномаларига мувофиқ амалга оширилади. Давлатлараро органларнинг Россия Федерациясининг халқаро шартномалари қоидалари асосида уларни талқин қилишда Россия Федерацияси Конституциясига зид бўлган қарорлари Россия Федерациясида ижро этилиши мумкин эмас.

Грузиянинг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни 5-моддасида ҳам прокуратура фаолиятининг ҳуқуқий асослари сифатида Грузия Конституцияси, Грузиянинг халқаро шартномалари ва келишувлари, мазкур Қонун ва бошқа ҳуқуқий ҳужжатлар эътироф этилган.

Худди шу каби, Қозоғистон Республикасининг 2022 йил 5 ноябрдаги “Прокуратура тўғрисида”ги Конституциявий қонунининг 10-моддасида прокурор назорати предметига Конституция, қонунлар, ратификация қилинган халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар билан бир қаторда **мамлакат Президентининг ҳуқуқий ҳужжатлари** ҳам киритилганлигини кўриш мумкин.

Мисол учун, 1966 йил 16 декабрдаги Фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт 11-моддасида ҳеч ким бирор-бир шартнома мажбуриятини бажара олмайдиган аҳволда

бўлгани асосидагина озодликдан маҳрум этилиши мумкин эмас- деб белгиланиб, Ўзбекистон Республикаси мазкур пактга 1995 йил 31 августда қўшилган бўлсада, бугунги кунга қадар пахта ва ғалла етиштиришга оид шартнома мажбуриятларини бажармаганлик важи билан кўплаб фермер хўжаликлари раҳбарлари жиноий жавобгарликка тортилмоқдалар.

Мисол учун, шартнома интизомига риоя этмаганлиги важи билан 2023 йилда 31 та ва 2024 йилда 23 нафар фермер хўжалиги раҳбарлари жиноий жавобгарликка тортилган.

Шу боис, келгусида “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 20-моддасига назорат предмети сифатида “халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни” ҳам киритиш мақсадга мувофиқ.

Юридик адабиётларда ҳам давлатнинг халқаро шартномалари прокуратура фаолияти ҳуқуқий базасининг ажралмас қисми эканлиги ва қуйидаги иккита асосий гуруҳга бўлиниши ҳақида фикрлар илгари сурилади:

1) прокуратура фаолиятида қўлланиладиган қоидаларни ўз ичига олган халқаро шартномалар, конвенция, декларация ва бошқа битимлар;

2) прокуратура органлари ва ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш ва тартибини белгиловчи нормаларни ўз ичига олган халқаро шартномалар.

Қоида тариқасида, ҳукуматлараро битимлар ва идоралараро тусдаги битимлар прокуратура фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишга таъсир қилмайди, чунки прокуратура органлари ижро этувчи ҳокимият тизимига кирмайди, балки прокуратура идоралари учун маълум бир мазмундаги маълумот манбаи сифатида қизиқ бўлиши мумкин. Шу билан бирга, агар ушбу турдаги битимни амалга оширишда прокуратуранинг иштироки талаб этилса, прокуратура фаолиятини тартибга солишга ваколатли бўлган органлар прокуратура фаолиятига доир тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни чиқаришлари мумкин (*масалан, Президент фармони, Бош прокуратуранинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар, вазирликлар билан идоралараро келишувлари*).

Инсон ҳуқуқлари умумбашарий бўлиб, ҳар бир инсонга тегишли ҳисобланади (халқаро ҳамжамият барча инсонларни тенг ҳуқуқли деб тан олади), улар бўлинмас, ўзаро боғлиқ ва ўзаро ўхшашдир. Уларнинг кучи нафақат ҳуқуқий нормаларда акс этиши, балки универсал ахлоқий норма ва умуман қонунчиликнинг ахлоқий асоси деб ҳисобловчи олимларнинг фикрларидан келиб чиқиб, шуни таъкидлаш мумкинки, инсоннинг конституциявий даражада мустаҳкамлаб қўйилган мулкдор бўлиш ҳуқуқини амалга оширишни норматив жиҳатдан тартибга солиш умуминсоний талаблар асосида амалга оширилмоқда.

Кўриб чиқилаётган масала бўйича хорижий давлатлар қонунчилиги шуни кўрсатадики, масалан, ГФР, Россия ва Буюк Британиянинг асосий қонунларида фермер хўжалиги тўғрисида тўғридан-тўғри норма мавжуд эмас.

Хулоса қилиб, шуни таъкидлаш лозимки фермер хўжалигига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назорати самарадорлигини оширишда ушбу муносабатларни тартибга солувчи мустақкам норматив-ҳуқуқий базанинг мавжудлиги муҳим аҳамиятга эгадир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 2001 йил 29 август, 04.12.2019 й., 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.
2. Вестн. Моск. Ун-та. Сер.11.Право.2022.№4 С. 39-61.
3. Настольная книга прокурора/ Под ред. С.И.Герасимова. М., 2002.С.209. Диссертация на тему: “Теоретические, правовые и организационные основы прокурорского надзора за исполнением законов о свободе экономической деятельности в Российской Федерации”. // <http://www.Dissercat.com>.
4. Гребенник А.И. Правовые основы и организация прокурорского надзора за исполнением законов в сфере образования в условиях дистанционного обучения/ А.И.Гребенник,-Текст: непосредственный // Молодой ученый.-2022.-№17 (412).- С.171-173.
5. Шибина А.В. Прокурорский надзор за соблюдением прав граждан на охрану здоровья // Диссер. на соис. учен. степ. канд. юрид. наук. -Москва, 2018. - 18 с.
6. ҚММБ, 09.08.2023 й., 03/23/860/0571-сон
7. Бош прокуратура СЕДО ахборот тизими, Бош прокурор буйруқлари тўплами.
8. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг Қишлоқ хўжалиги соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат самарадорлигини янада ошириш тўғрисидаги буйруғи. №160, 07.11.2017. Бош прокуратура СЕДО дастури, Ахборот тизимлари, Раҳбарий ҳужжатлар саҳифаси.
9. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 09.06.2021 й., 06/21/6243/0540-сон.
10. Олий Мажлис Ахборотномаси, 1998 й., 5-6-сон, 82-модда; «Халқ сўзи», 1998 й., 109-110 (1890-1891)-сон
11. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1998 й., 5-6-сон.
12. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон
13. Федеральный закон от 17.01.1992 N 2202-1 (ред. от 01.07.2021) "О прокуратуре Российской Федерации" (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.09.2021) // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_262/66d9005e3c5f7634606c91c694bbdbf31f83c4e6/
14. Закон Грузии “О прокуратуре”. Тбилиси, 21 октября 2008 года. <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/19090/7/ru/pdf>

15. Конституционный закон Республики Казахстан О прокуратуре https://zakon.kz/Document/?doc_id=31771762
16. Бош прокуратура 2024 йил 10 июлдаги умумлашма материаллари.
17. Международные договоры Российской Федерации // https://studme.org/169063/pravo/mezhdunarodnye_dogovory_rossiyskoy_federats
18. Саидов А.Х. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг ривожланиши: миллий ва умумбашарийликнинг уйғулиги: ўзбек, француз ва рус тиларида. – Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, 2011, – 96 б.; Инсон ҳуқуқлари умумий назарияси: ИИВ тизимидаги таълим муассасалари тингловчи ва курсантлари, шунингдек ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар ходимлари учун дарслик. Муаллифлар жамоаси // Масъул муҳаррир юридик фанлар доктори, профессор А.Х. Саидов. - Т. , 2012. -13 б.
19. Германии Федератив Республикасининг 1949 йил 23 майдаги Асосий Қонуни // URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/004/082/index.htm>; Буюк Британиянинг конституция-вий хужжатлари URL: https://legalns.com/download/books/cons/united_kingdom.pdf